

Cartes d'Eugeni d'Ors a Amadeu Vives (1904-1906)

a cura de *Jaume Aulet*

No hi ha dubte que els anys dels orígens del Noucentisme, els immediatament anteriors al *Glosari* de Xènius o a *La nacionalitat catalana* de Prat de la Riba, són essencials per tal d'entendre la delimitació de posicions que es produeix en aquell moment i l'adaptació de la intel·lectualitat catalana a la nova situació que ha creat l'adopció d'una política possibilista per part de certs sectors influents de la burgesia autòctona. L'estudi aprofundit del període, per tant, hauria de ser bàsic a l'hora de plantejar-se qualsevol hipòtesi d'interpretació de la cultura catalana durant les primeres dècades del segle i, més concretament, a l'hora de fixar el joc d'interrelacions que es produeix entre uns corrents modernistes predominants i el nou pragmatisme naixent. Sense aclarir convenientment aquest panorama amb una anàlisi que, pel fet d'ésser un període de temps relativament breu, necessàriament ha de ser minuciosa, no podem llançar-nos a un examen seriós de què és i què representa el Noucentisme, no sols des del punt de vista literari, sinó des de la perspectiva de la història general de la cultura. Els recents treballs sobre Modernisme han començat a desbrossar el camí, però, com és lògic a causa de la delimitació del camp de treball, han adoptat un punt de mira que ha deixat en segon terme la formació dels futurs intel·lectuals de la Lliga Regionalista. Una de les diverses vies que cal resseguir —malgrat que no sigui pas la més important— és la que protagonitza Eugeni d'Ors. No en sabem gran cosa durant els anys anteriors al 1906, i els qui s'endinsen en la seva obra acostumen a iniciar l'anàlisi a partir d'aquesta data.¹ Valgui l'epistolari que ara presentem

1. El cas més clar és el de Josep M. CAPDEVILA, *Eugeni d'Ors. Etapa barcelonina (1906-1920)* (Barcelona 1965), treball d'altra banda excessivament tendencios. Enric Jardí dona molts detalls interessants d'aquests primers temps, però ho fa d'una manera més descriptiva que no interpretativa (Enric JARDÍ, *Eugeni d'Ors. Vida i obra*, Barcelona 1967).

com a simple botó de mostra per posar el tema al descobert. L'únic objectiu és donar a conèixer uns textos inèdits que, amb les corresponents anotacions, puguin servir d'alguna cosa als especialistes a l'hora d'aprofundir el tema. Certament, no passa de ser un material interessant, però complementari. Convindria que algun editor intrèpid tirés endavant la publicació en volum de les col·laboracions d'Ors a «El Poble Català» entre el 1904 i el 1906 o, com a mínim, de la secció *Reportatge de Xènius*.

De l'epistolari es dedueixen, això sí, a part dades biogràfiques interessants que illustren la precarietat amb què Ors es movia, alguns dels seus principis estètico-filosòfics del moment (la defensa del platonisme envers l'aristotelisme, amb l'idealisme que això suposa, la necessitat d'omplir el buit d'un Renaixement català inexistent, la importància de la intuïció, el concepte d'artista, l'admiració per Ibsen, la diferenciació entre allegoria i símbol, la valoració de la música, etc.) i, sobretot, la càrrega ideològica implícita que els recolza. Cal remarcar el segon aspecte perquè, possiblement, la contundència d'afirmacions com «jo, per exemple, quines idees i temperament són estremadament radicals (...)» (carta número 4), o els atacs a la Lliga Regionalista i a la tradició torrasibagesiana, puguin semblar-nos impropis. A part la clarificació de la seva posició política respecte a les successives escissions dins el catalanisme o —aquests darrers aspectes ja més coneguts— el grau de proximitat a les teories de Gabriel Alomar i la definició del seu concepte d'imperialisme. Se'ns esbossa fins i tot (carta número 3) un programa d'acció per tal d'influir en la realitat catalana —voluntat molt característica per part de la intel·lectualitat en aquests primers anys del segle («És vengonyós qu'encara no parlem de Catalunya!», diu al final de la segona carta)— perfectament estructurat en una sèrie de conceptes clau que fan pensar ja —lluny encara de l'ortodòxia pratiana— en Ors com a ideòleg i que, en poques paraules, es dedueixen a l'assimilació indestriable de dues idees fonamentals: Renaixement i revolució.

No sabem exactament quin és l'origen de l'amistat entre Amadeu Vives i Eugeni d'Ors. Possiblement es conegueren durant l'estada del segon a Madrid, la primavera del 1904. La primera carta és del juliol d'aquell any, quan feia poc que havia tornat a Barcelona, però l'existència de correspondència anterior no conservada —hom pot deduir-ho fàcilment des d'un principi— no permet fer afirmacions arriscades.² La diferència d'edat entre ambdós (el tractament sempre és de vós), la situació privilegiada del compositor en iniciar-se el seu triomf madrileny o el contingut mateix de les cartes fa pensar més aviat en una relació interessada per part d'Ors (fins i tot en un moment determinat parla de «paternitat»), per a qui l'amistat amb Vives és un bon motiu per a la conversa filosòfica, però també una excellent influència per introduir-se en els canals periòdics i literaris de la capital o un recurs útil en casos d'insuficiència econòmica. De les paraules d'Ors es dedueix, però, que, almenys en les primeres quatre cartes, l'objectiu que l'emissor vol recalcar és el de les converses filosòfiques. El propòsit dels dos amics³ era mantenir uns diàlegs filosòfics —les cartes no en

2. No seria estrany tampoc que s'haguessin conegut en els ambients bohèmics barcelonins del tombant de segle.

3. Vives tenia una especial predilecció per les qüestions filosòfiques. «Era molt donat —diu Josep Pla— a fonamentar i a exemplificar el que deia en la filosofia. En sabia molta. Els llibres de filosofia eren la seva lectura preferida. Quan trobava un interlocutor disposat a discutir un qualsevol problema filosòfic se sentia feliç, ho oblidava tot i perdia la noció del temps» (Josep PLA, *Amadeu Vives*, dins *Obra completa*, vol. XXI: *Homenots. Tercera sèrie*, Barcelona 1972, p. 170).

serien més que un avenç— que tard o d'hora haurien de publicar-se. Una mica a l'estil de les converses d'Eckermann amb Goethe.⁴ Com que el projecte no quallà, ens hem de conformar amb l'epistolari i encara —almenys de moment— sense conèixer les respostes de l'interlocutor.⁵

Les cartes recopilades provenen del manuscrit 2.162 de la Biblioteca de Catalunya, que inclou una part de l'arxiu de correspondència rebuda per Amadeu Vives al llarg de la seva vida. Concretament, són les que van numerades des de la 733 fins a la 739. Ens estalviem la 740 i la 741 perquè són dues simples targetes postals no datades: la primera amb una vista de la catedral de Burgos i un text ben lacònic: «Si consideréssiu impossible l'afer, feu-me el favor de telegrafiar-me desseguida. Ors. 43 - Boulevard St. Michel»;⁶ i la segona amb un dibuix imprès del mateix Ors (amb el pseudònim d'«Octavi de Romeu») i el nom del «Círcol de Sn Lluch». De lletra pròpia només hi ha la signatura «Eugeni Ors Rovira» i res més.

Els criteris per a l'edició són els propis de la revista. Només hem prescindit de la normalització en l'ús de les majúscules, perquè en els textos dorsians sovint són significatives. Els punts suspensius entre claudàtors substitueixen mots il·legibles.

JAUME AULET

4. Ors, admirador de Goethe, havia publicat aquell mateix any en diversos números d'«Universitat Catalana» fragments d'una traducció de les *Converses de Goethe en els darrers anys de la seva vida* d'Eckermann.

5. Al llarg del *Glosari*, almenys de les poques referències que trobem a la figura del compositor, la tendència d'Ors és salvar-lo de possibles crítiques, malgrat que, com és lògic, no s'atreveixi mai a batejar-lo amb el qualificatiu de noucentista. Destaca la glossa del 1910 titulada *Amadeu Vives*, escrita a propòsit de la musicació de *Colomba* de Prosper Merimée, en la qual se'ls considera tots dos com a «ànimes d'estirpe clàssica» (Eugeni d'Ors, *Obra catalana completa. I: Glosari 1906-1910*, Barcelona 1950, p. 1.266); o la crítica al *gènere chico* «encara que vagi acompanyat de la música d'un home tan espiritual com l'Amadeu Vives» (*ibid.*, p. 704).

6. Segurament escrita poc després de la carta del 3 de juliol de 1906 amb la finalitat d'apressar la decisió de l'amic respecte a la petició econòmica sol·licitada.

Barcelona, 25 juliol 1904

Vives amic: La vostra carta, un cop arribada a Barcelona, tingué que ser enviada a la Rabassada,⁷ i allí arribà just el dia següent al de mon retorn a Barcelona. El resultat és que fins ahir no vingué a les meves mans i no vaig poder per tant enterar-me de son contingut. Fins ahir havia pensat que debíau haver-me escrit alguna carta que s'havia estraviat a correus.

Arribo a sospitar, amic Vives, que vos falta una cosa molt important: el sentit de la paternitat. La vida de l'home té sucesivament dugues funcions essencials: la llibertat i la paternitat. Vós, que sabeu complir admirablement i heroica la primera, no arribeu potser a la segona. Sou, en el caràcter, un gran nacionalista, no un *imperialista*. Si fósseu paternal hauríeu no sols comprès i justificat, sinó previst i satisfet la meua impaciència en aquell assumpte. Al parlar del resultat m'ho hauríeu dit d'altra manera; vostras indicacions sobre l'estiueig que penseu fer a Catalunya haurien estat més precises i previsoros de mon interès, i hauríeu al menys aludit a l'objecte capital d'aquesta, que és, com sabeu, els nostres projectats diàlegs, qu'apar en la carta com si haguéssiu oblidat... No, decididament no deueu ser paternal... Potser ho fórau si vos dexésseu la barba. És impossible qu'un home tot afeitat sia un bon Pare, en l'ample sentit del mot.

Mil mercès, de totes maneres, per la carta i per les vostres gestions. Vós me coneixeu prou pera compèndrer que, al dar-vos mercès, no pas ho faig per vana fórmula, sinó am tot el cor i responent a un poderós agraïment de dintre. Del resultat de la cosa no sé si dir-me'n content. El fet és que fins ara no he rebuda pas cap lletra dels de «El Gráfico».⁸ Dec pensar ja en un fracàs? Sento que no s'acabés de gestionar l'assumpte entre vós i ells... ¿Creieu qu-una justificació *literària*, encara que tingués aires d'alegat, podria adobar la cosa? Si vos ho sembla, escriuré la carta an ells com vós m'aconselleu. Sé que no-m quedarà malament i que podrà convèncer a tothom que no sigui els interessats. Mes, la veritat, dubto que an aquests els pugui convèncer, si no els han convençuts els dibuixos d'[e]spècimen.

Lo dels treballs literaris és cosa en què haig de pensar-me. No era pas mon propòsit, al menys per ara, escriurer en castellà. Mes d'altre banda una dominadora i apremiant necessitat se m'imposa: sia el que sia el camí que jo emprengui, me cal *inmediatament* feina retribuïda am què compensar la terrible insuficiència de la pensió que mon pare -m dona. Feia temps que no havia tastat aquesta insuficiència com ara crudelment la estic tastant. En els últims dos anys uns apunts retribuïts, una malatia, un estiueig, un període de reculliment, un prèstam, un quadro venut, un viatge a Mallorca,⁹ una estada a Madrid¹⁰ més llargament subvinguda, m'han disfreçat la cosa. Mes ara, de tornada, la cosa ha reaparegut brutalment. M'és impossible, *fins fisiològicament i tot*, seguir amb això sol. Això és lo que-m fa concedir extraordinària importància a l'èxit de mos dibuixets. Això serà lo que potser me fassi temtar sort en lo dels treballs literaris.

Un altre favor vull demanar-vos relacionat amb això. Sé que en Marquina s'ha encarregat de la direcció i organització de treballs d'una nova casa editorial.¹¹ Sé també que pensen fer traduccions i altres treballs (resums, pàgines selectes,

7. L'Arrabassada fou el primer lloc d'estiueig d'Ors el 1904. Després anà a Cadaqués (*vid. infra*, carta número 4).

8. «El Gráfico», diari madrileny de tarda, havia vist la llum el 13 de juny de 1904 i deixà de publicar-se el 24 de desembre del mateix any (*vid. Pedro GÓMEZ APARICIO, Historia del periodismo español. De las guerras coloniales a la Dictadura*, Madrid 1974, ps. 184-189). De les referències de la correspondència amb Vives no pot assegurar-se que Ors hi arribés a col·laborar. Queda clar, però, el desig d'introduir-se, prioritàriament per motius econòmics, en la premsa madrilenya.

9. S'havia traslladat a Mallorca just després del Congrés Universitari Català del febrer de 1903.

10. Estigué una temporada a Madrid durant la primavera i principis d'estiu del 1904.

11. Es refereix a l'escriptor Eduard Marquina i Angulo, que el 1904 esdevingué director de l'editorial barcelonina Carbonell y Esteve, amb l'encàrrec de muntar una «Biblioteca de Pedagogia Moderna» i una col·lecció de manuals escolars per a públic infantil. Els plans de Marquina per al llançament de l'empresa, els tenim reproduïts en la carta que envià a Míguel de Unamuno (*vid. José MONTERO ALONSO, Vida de Eduardo Marquina*, Madrid 1965, ps. 105-106). La iniciativa, malgrat l'encoratjament d'Unamuno, no reeixí, per la qual cosa és difícil saber si Ors arribà a contactar amb l'editorial o amb el director per tal de fer efectiva la col·laboració desitjada.

antologies, etc.) d'obres filosòfiques i sociològiques... Quant escribiu an en Marquina pensareu en mi?¹²

I els dibuixos meus que vos queden no podrien servir pera provar algun altre camí?... Naturalment, no vull dir que haguessin de servir els mateixos, sinó com anunci o mostra. Si no, feu d'ells el que vulgueu. Si voleu, *foteu-los a la bassa*, que diuen a casa nostra. O bé incloïu-los entre ls treballs meus impresos que teniu ara... Bé deurem veure'ns abans no pugeu al Montseny.

No sé com no-m dieu, aproximadament almenys, quant hi anireu. Serà aviat? Penseu estar-vos-hi temps? Passareu per Barcelona abans? Sabeu ja el lloc del Montseny?¹³ Teniu ja casa?... Mireu, me farieu un gros favor si *inmediatament* me contestéssiu això... Sabeu per què? Perquè jo miraria aquesta mateixa setmana la manera de, EN VISTA DE L'INTERÈS SUPREM DELS NOSTRES DIALEGs, anar jo també al Montseny. Per cert, que per aquells vols hi és instalat ja en Pere Coromines¹⁴ i crec que també té ganes d'anar-hi el Cinto Grau.¹⁵

Això de l'interès suprem dels nostres diàlegs no cregueu que sigui una exageració, filla de la meua febre per les coses espirituals. És una cosa real. És una necessitat objectiva. És un ver i positiu deber nostre envers Catalunya. Catalunya té una necessitat suprema i urgentíssima: un gran bany de platonisme. Catalunya necessita tant el platonisme com els quartos jo, que no més ting 20 cèntims pera acabar el mes i no-m pug fer afeitar i -m pica la barba. Catalunya necessita fer-se cristiana. No cristiana, naturalment, a lo Torres i Bages, sinó com jo entenc ser cristià, al dir que tant més cristià és un home quanta més quantitat d'Infinit posa en quiscun de sos actes i en quiscuna de ses obres. Sols aixís podem redimir a la Pàtria nostra de la esterilitat que pera l'alta Vida produeix en ella aquest aristotelisme punyetero que diàriament l'infiltren la Lliga Regionalista, *La tradició catalana*, el Teatre Íntim,¹⁶ la estètica maragalliana, tanta gent, tantes forces!... I nosaltres, enteneu-ho bé, Vives, nosaltres, DEBEM combatre —dolçament— això i produir en Catalunya una metarrítmis (cambi de ritme) que ha de dur-la a la grandesa i a la glòria... Dubteu de la eficàcia de lo

12. En aquells moments l'amistat entre Marquina i Vives era ja íntima. Des del 1899 tenien projectes de col·laboració professional conjunta i durant el 1904 i el 1905 el músic l'ajudà econòmicament diverses vegades. Fins al punt que a començaments del 1904 el matrimoni Marquina s'instal·là durant un temps a casa del seu amic a Madrid (vid. F. HERNÁNDEZ, *Amadeo Vives. El músico y el hombre*, Madrid 1971, ps. 134 i 164). En el mateix llibre es reproduceix el poema «Amadeo Vives», escrit per Marquina el 1932 amb motiu de la seva mort (*ibid.*, ps. 381-382). Tot això explica que Ors demanés al seu interlocutor que li fes d'intermediari quan tant Marquina com l'interessat eren a Barcelona i Vives, en canvi, a Madrid.

13. Segons Josep Pous i Pagès, Vives, una vegada instal·lat ja a Madrid, passava sempre els estius a Catalunya (Josep Pous i Pagès, *Pere Coromines i el seu temps*, Barcelona 1969, p. 15). Sobre Vives i el Montseny vid. Lluís MILLET, *Amadeu Vives*, «Revista Musical Catalana», xxx, núm. 349 (gener de 1933), ps. 3-6, especialment en parlar de la cançó *Comiat* (ps. 4-5).

14. Pere Coromines era un dels grans amics d'Amadeu Vives des dels anys de joventut d'ambdós. Fins i tot el cita amb la denominació genèrica de «L'Amic» a *Els jardins de la música* (Pere Coromines, *Obres completes*, Barcelona 1972, ps. 1.443-1.444). Quant a la relació entre ells dos, vid. especialment Pere Coromines, *Diaris i records*, 3 volums (Barcelona 1974-75), i Joan Coromines, *Notes biogràfiques i bibliogràfiques*, dins Pere Coromines, *Obres completes, op. cit.*, ps. 31-72. Els punts de contacte entre l'autor de *Les presons imaginàries* i Ors en aquests primers anys de segle els suggereix la glossa *En Pere Coromines, noucentista*, publicada a «La Veu de Catalunya» el 31 de juliol de 1907 i que després no fou incorporada a *Obra catalana*. Coromines és, doncs, dels integrants d'una «galeria secreta de "noucentistes"» que algun dia caldria treure a la llum.

15. Es refereix a Jacint Grau i Delgado, el qual, malgrat les narracions de *Trasuntos* prologades per Maragall el 1893, es dedicava ja en aquell moment gairebé exclusivament al teatre en llengua castellana. Amic comú de Coromines («un amigo mio muy querido», diu a *Diaris i records, op. cit.*, volum I, p. 304), Vives (l'utilitzava com a intermediari en alguns afers professionals) i Ors (escriviren conjuntament l'obreta teatral inèdita *Después del milagro* i l'acompanyà en l'estada de 1904 a Cadaqués).

16. Afegeix en nota: «El Teatre Íntim és un focus d'incultura nacional». No s'ha d'oblidar, però, que Ors mateix hi havia participat com a actor (així ho constata almenys Adrià Gual a *Mitja vida de teatre. Memòries*, Barcelona 1960, p. 144) i com a traductor. Precisament més endavant (vid. *supra*, carta número 4) cita una d'aquestes traduccions —la d'*Edip Rei*— com a exemple de la tradició barcelonina que cal reivindicar i contraposar a la de Torres i Bages. I el desembre de 1907 també reconeix els mèrits de l'empresa a la glossa *L'íntim* (vid. *Obra catalana*, ps. 620-621). Senyal que la relació entre Ors i Adrià Gual passa per diversos estadis diferenciats. El material que es pot recollir per a l'anàlisi del tema és considerable. Vid. especialment les glosses *Adrià Gual i El cas Gual* (*ibid.*, ps. 325 i 1.539-1.540); *Pera que aprengui l'Adrià Gual* («La Veu de Catalunya», 14 d'agost de 1906; no inclosa a *Obra catalana*) i l'article *Adrià Gual* a «La Vanguardia» (22-x-1948).

que podem fer? Doncs mireu: no fa encara dos anys (podria dir-vos el dia, l'hora, el lloc) jo vaig inventar la paraula Imperialisme pera designar el caràcter polític del moviment catalanista...¹⁷ Avuy, sense que jo hagi gaire bé escrit res sobre això,¹⁸ sense haver-me valgut gaire bé de cap més instrument de propaganda que la conversa amical, avui, no sense sorpresa meva, la paraula comensa a ser ja d'ús corrent en articles i discursos, en *meetings* i vetllades!... Repareu, repareu ara: fins en «La Veu», com qui no vol la cosa, i naturalment sense vèurer prou clarament la idea, se parla d'això i en aquest sentit!

Benjamí Kidd, que dels que jo coneg, és, mort l'Spencer, el més gran filòsof contemporani, diu en una obra seva qu'ara estic llegint: «Comensa una nova era. El centre nuclear de la Evolució ha canviat. Fins ahir se trojava en els interessos del Present. Avui se trova en els interessos del Futur...».¹⁹ És, en alguna manera, alguna cosa de allò que diu l'Alomar en el Futurisme...²⁰ (Jo no estic del tot conforme amb ells. Crec que el nucleus ideal de la nova era no és «lo Futur», sinó «lo Absolut», que no queda inclòs, com lo futur, en la estreta condicionalitat del temps)... An aquesta nova era DEBEM dur la vida espiritual de Catalunya. *Per això els nostres Diàlegs són NECESARIS.*

Mireu si ho sento aixís que faré esforços pera anar a Montseny, am tot i que, després de la estada a la Rabassada, considerava ja terminat l'estihueig, i que, de desitjar anar a alguna banda, no fóra pas cap a Montanya sinó cap a la Marina. (L'altre dia m vaig enamorar de Blanes. Jo am la gent que viu a montanya no m'hi puc entendre mai; amb els mariners perfectament). Comprendreu que no dic això pera fer vèurer que m sacrifico, sinó pera ponderar mon superior interès en la cosa...

¿Oy Vives que m'escriureu sobre això, i sobre tot lo que vos pregunto o demano; que m'informareu del vostre estihueig i sobre l'estat de mos negocis gràfics i literaris a Madrid i sobre altres coses; i m'aconsellareu sobre si dec en definitiva escriureu an el Cristóbal de Castro²¹ i enviar-li articles?... I això aviat, aviadet. (Jo mai vos he inclòs entre la gent de Madrid, dormenta).

Si, teniu raó: sóc un impacient... Sort que acostumo a dormir bé, perquè en les rares nits d'insomni arribo a sentir impaciència, impaciència neguitosa i física per la vinguda de l'Antechrist, i la Fi del Món, i el Derrer Judici!

Adéu

E. Ors

17. L'imperialisme és el tema de la tesi doctoral en dret que Ors llegí la primavera de 1905 a Madrid: *Genealogía ideal del Imperialismo (Teoría del Estado-Héroe)*.

18. N'havia parlat, com a mínim, a *Sobre la futura «Escuela Naval de Comers», «La Veu de Catalunya»* (10-II-1903). És clar que l'apropiació que fa del terme es podria discutir, a la vista dels antecedents existents (vid. Joan Lluís MARFANY, «Una visió recent del Modernisme», dins *Aspectes del Modernisme*, Barcelona 1975, p. 74).

19. La idea és la típica del conjunt de l'obra de Benjamin Kidd, el sociòleg anglès. Especialment de *The Significance of the Future in the Theory of Organic Evolution* (1906). El llibre a què Ors es refereix tant pot ser *Social Evolution* (1894) com *Principles of Western Civilisation* (1902), que tracten aquest mateix tema. Kidd cita sovint Spencer com a model, però va més enllà en els seus plantejaments: per ell la nova era a què conduceix l'evolució és la que justifica el socialisme.

20. *El futurisme*, conferència de Gabriel Alomar pronunciada a l'Ateneu Barcelonès el 18 de juny de 1904. A la carta número 4 s'hi torna a fer referència. Tot plegat és una prova més de l'impacte que féu la dissertació en l'ambient intel·lectual barceloní. El tema de la relació entre Ors i Alomar és força complex i sobrepassa de llarg els límits d'aquesta anotació. Que quedí clar, però, que, malgrat la proximitat entre ambdós en aquests primers moments —més evident encara a *Pera epillech a uns articles d'en Gabriel Alomar*, «Catalunya», I, núm. 7 (15-IV-1903), ps. 309-310—, la identificació no és total. I, precisament, la mateixa discrepància que aquí ja s'insinua és la que desenvoluparà i reinterpretarà més endavant quan, forçosament fidel a l'ortodòxia de Prat de la Riba i amarat del repertori lèxic noucentista, escriu el 1908 la glossa *Alomar o l'engany del temps*, on diu allò que «el Glosador no és, no serà, no s'ha dit mai, no ha pogut dir-se mai "futurista"» (*Obra catalana*, ps. 652-653).

21. Cristóbal de Castro, poeta i periodista, estava ben introduït en la premsa madrilenya del moment i, per tant, era un bon valedor (vid. LÓPEZ DE ZUAZO, *Catálogo de periodistas españoles del siglo XX*, Madrid 1981).

«Al Montseny am la dona i el nano»... Haveu ja doncs resolt aquell problema domèstic?...²²

Ahir, a Novetats, la Festa de la Música Catalana.²³ L'ambient de la festa, esplèndid. Vaig tenir el presentiment de que un dia sortirien d'ella més coses que no pas dels Jocs Florals han sortides... Hi ha a favor de la Música la ventatja de la imprecisió... El vostre telegrama (una habilitat?) va fer coronar el vostre nom dels aplaudiments de la multitud.²⁴ Tornàrem a sentir *Els Segadors*. Quina harmonisació tan dolenta, tan mancada de comprensió, tan desarticulada, la d'en Millet!... I en Pedrell? Voleu dir que no és un home absolutament inútil?... El seu discurs²⁵ és una dogmatisació terriblement emfàtica de llocs comuns, d'una imbecilitat q[ue] mata.²⁶

Com sempre a Catalunya, van dibuixar-se ja en la festa les dugues tendències que ns la fan, avui al menys, inquietadorament dual: mentres uns dels joves músics premiats havien begut en la tradició universal procedent dels músics catòlics o del paganisme universalista que seguí al Renaixement (són, en una paraula, imperialistes), altres podien d'una hora lluny a l'all regionalista... Malhaurósament, pera enrobustir aquesta última tendència, ennegri ja la puresa de la Festa la reventadora figura del capellà del terror, llepra dels Jocs Florals i de tantes altres coses nostres: un Mosèn Cogul —de nom que fins sembla una caricatura— va ser premiat...²⁷ Déu tinga pietat de nosaltres!

Escribiu-me la vostra adreça. He perdut la que m vaig apuntar.

22. El comentari sobre la situació familiar es complementa amb una il·lustració del mateix Ors a l'estil de Beardsley:

23. Certamen celebrat el 24 de juliol de 1904 sota els auspicis de l'Orfeó Català i que tingué molt ressò a la premsa barcelonina.

24. El telegrama fou llegit al final de l'acte i deia així: «President Orfeó Català: Salut y honor als fundadors de la Festa de la Música Catalana. Vosaltres haureu immortalisat el dia 24 de juliol de l'any 1904. Salut a n'en Millet y al Orfeó que l'hauran fundada; salut al gran Pedrell que l'haurà presidida; salut al jurat, als músichs premiats y als no premiats; salut a la primera Reina de la festa d'aquest Regnat de Bellesa que Déu perpetuarà en nosaltres. Salut a tots desde'l fons de l'ànima salut. Amadeu Vives» («La Veu de Catalunya», 24-VII-1904).

25. El discurs de Pedrell es titula *La música del poble* i també fou incorporat al número de «La Veu de Catalunya» dedicat en bona part a la festa.

26. «q[ue] mata»: lectura dubtosa.

27. Mossèn Josep Cogul guanyà un accèssit de 100 pessetes al premi IV, ofert per l'Ateneu Barcelonès a la millor col·lecció de melodies originals per a cant i piano, amb un recull de *Cansons catalanes* que portava com a lema «*Tempore languescunt flores et tempore surgunt. Ovidi*». Els compositors que obtingueren premi foren Josep Sancho i Marraco, Domènec Mas i Serracant, Joaquim Grant, Joaquim Pecanins, Josep Serra i Frederic Alfonso. A més obtingueren accèssit, a part de Cogul, Francesc Areso i Francesc Montserrat.

Amic Vives: Fins ahir no vaig enviar an en Cristóbal de Castro aquells treballs.²⁸ D'ell no he rebut encara cap carta. Els treballs enviats per mi eren aquell estudi *La Casa y la Ciudad*, quin argument vos vaig dir, y la impressió *Gracias* que vos vaig llegir.²⁹ Acompanyava an aquesta darrera un croquis, i hi havia també un altre dibuix solt. D'aquets derrers dibuixos n'estic d'allò més content. Encara que d'escasa complicació, són més acabadets de lo que jo havia acostumat fins ara i en ells m'ha semblat que s'hi veyja ja més seguretat, sense càurer en la horrorosa *tourdeur* habitual als dibuixants espanyols. Veurem com acaba aquest negoci, qu'ha despertada ja la meva tossuderia.

Un rumiar he tingut tot el dematí d'avuy, que-m sembla pot illuminar una mica el nostre disertar sobre Aristotelisme i Platonisme... El meu pare m'ha ofert si volia jo anar a estihuejar un quant temps a Cadaqués; i jo, engrescat amb el plan, he comensat a pensar en mar i roques i coves i tot allò. Després he pensat en lo que jo veuria en tota aquella naturalesa, he recordat els llargs articles i moltíssims versos que en Marquina ha pogut dedicar-hi³⁰ i m'he posat trist presentint que jo no sabia veurer tantes coses com ell, i que aixís jo debia ser segurament molt menys poeta qu'ell... Mes després, rumiant i rumiant, he arribat a esclarir quin llinatge d'imaginació era el d'en Marquina y he vist que en realitat aquella aparent opulència de visió amagava una radical pobresa... És que la norma espiritual d'en Marquina és també aristotèlica. Colocat en front d'un objecte (l'aigua, una cova, un paisatge), impossibilitat pera percebre'n l'ànima, la Idea eterna en ella latent (o mellor dit, visible per ella) intenta suplir aquesta falta i produir certa impressió de generalitat, associant a una cosa concreta una altra cosa concreta, i una altra, i una altra, i tot un ordre de coses. I això no per genealogia ideal, sinó per circumstàncies que, encara que siguin una mica més fondes que les que saben veurer la generalitat dels autors castellans, no pasen tampoc de la categoria de lo històric... És, en una paraula, la poesia d'en Marquina pagana, o millor dit, fetichista, privada del rastre de lo diví. A dins de cada cosa no hi sab veurer a Déu sinó... a una altre cosa. La Naturalesa és en ell, no simbòlica sinó alegòrica. Per això quant l'alegoria és imposible i és precis encarnar la Idea en la Apariència pera crear una vida, com succeheix en lo dramàtic, el talent d'en Marquina fracasa.³¹

Això de pèndrer l'Alegoria p-el símbol és general en els autors castellans (i en gran part dels catalans, però *hi ha esperança*) i és potser el signe típic de la ineptitud pera l'alta vida espiritual... Mireu: hi ha tota una mena de gent que, malgrat un aspre desig i decidida voluntat d'una alta vida espiritual, són impotents pera assolir-la, perquè el temperament o la educació les fan incidir en aquell erro terrible. Parlo dels teòsofos, espiritistes, neo-budhistes, etc... No heu comprès quina és la font de la seva inutilitat? És la confusió de l'Alegoria amb el Símbol. No sabem comprendre que, si les coses són quelcom més que apariència, no és perquè guardin dintre una altre cosa ni una abstracció, que no és més qu'una generalisació de coses, sinó perquè tanquen essència, música, vida inefable, de la que qualsevol cosa, qualsevol apariència, qualsevol nom és sempre símbol. Aquells esperits se queden molt satisfets (o, millor dit, no-s queden molt satisfets —*perquè no més la Veritat, Déu, pot calmar la inquietut i satisfer nostra set espiritual*—, però volen quedar molt

28. Vid. supra, carta anterior.

29. L'article *La casa y la ciudad* va ser publicat en versió catalana amb la dedicatòria *Al Dr. Miquel de Unamuno* a «El Poble Català», I, núm. 3 (26-xi-1904), ps. 3-4. La impressió poètica *Gracias* havia aparegut amb el títol *Mercès* a «Quatre Gats», I, núm. 11 (20-iv-1899), p. 4.

30. Eduard Marquina s'havia casat el 1903 amb Mercè Pichot, de la qual s'enamorà precisament a Cadaqués durant les estades que hi havia fet convidat per la família de la futura esposa, estades que continuaren després del casament. Això explica que sigui un dels seus temes literaris predilectes (vid. MONTERO, *op. cit.*, ps. 89-99).

31. És la mateixa argumentació de la coneguda glossa *Empòrium* del gener de 1906 sobre l'estrena al Liceu de l'obra de Marquina i Morera (*Obra catalana...*, *op. cit.*, ps. 53-54), malgrat que la qüestió del mediterranisme i el distanciament estètic entre l'un i l'altre siguin més explícits a la glossa que a la carta. Les discrepàncies ja s'intuïen a *Reportatge de Xènius. Meditació ordenada en vuit paràgrafs sobre les «Elegias» de l'Eduard Marquina*, «El Poble Català», II, núm. 58 (16-xii-1905).

satisfets) quant han dit que Christ significava Salvació, per exemple, i no saben que tan simbòlic és dir Christ com dir Salvació; com ho serà qualsevol paraula i fins qualsevol pensament humà que vulga expressar (això és, sacrificar) la interior música, la essència inefable del Christ; i que encara aquesta paraula té la ventatja, sobre qualsevol que ells pugan inventar per designar aital essència, de correspondre a una entitat històrica i viva en què *realment* la essència de Christ ha demorat, mentres que les paraules inventades són cosa abstracta, morta, i en elles sols intel·lectualment —i sempre parcialment— pot demorar la essència del Christ.

Lo característic de l'Aristotelisme és la ineptitud per a comprendre *la vida de lo inconcret*. Pera ells lo no concret és abstracció, cosa morta, mera categoria intel·lectual. No saben veure en l'home, per exemple, més que dos coses: o l'home individual, històric, amb els noms i apallidos, que diuen els nyèbits al baladrejar el diari de la noche; o bé l'«Homo sapiens» abstracció específica, espècie d'Història natural. Aquesta essència humana tan excelsa, tan plena, tan viva, aquest quid misteriós que fa que, qualsevol que sigui la opinió científica o religiosa que profesem, i potser encara que mai haguéssim vist cap home, reconeguem imperiosament en un cos un germà nostre, aquesta Idea musical de l'Home, la Eternitat de l'home, en fi, és cosa incompresa pels aristotèlics. Així, han de ser oradors, malabaristes de paraules buides o bé novel·listes d'anècdota i tafaneria, utopistes estèrils divorciats de tota realitat o bé polítics de campanar, arcaldes de barri convertits per equivocació en ministres o quefes de partit. No tenen idees, no saben més que paraules o fets (¡¡*Hechos, hechos y no palabras!!!*, sentim cridar cada dia).

El Platonisme no és en front de l'Aristotelisme una esfera distinta i excèntrica. Els sistemes o normes de pensament no són mai coses separades. Sempre una esfera queda inclosa dintre de l'altre i és per això que entre elles pot establir-se una jerarquia que ens obliga a escullir (si podem arribar-hi) la esfera més alta... Aquell democràtic «no podem entendre'ns» de les discussions és, en realitat, un «no puc entendre-us» disimulat per l'orgull, o un «no podeu entendre'm» amagat per la bona educació. De dos que discuteixen sempre n'hi ha un que domina a l'altre i sab el *perquè* aquest pensa com pensa, mentres que aquest altre no sab el *perquè* de que el primer pensi com pensa. Si ara resuscitéssim l'Ixart i s'possés a discutir amb vos sobre la misió de l'Art, no preveieu com la seva preocupació sobre Realisme o Idealisme quedaria inferior i subordinadament compresa en les vostres preocupacions artístiques? Quant en el vostre Idealisme ell oposés les objeccions mateixes am què combatia les trinxeres inferiors dels convencionalismes romàntics, no sentiú com aitals armes serien importants per a fer-vos mal? I no sentiú que en cambi el que les vostres armes no poguessin fer-li mal an ell provindria de ben distinta causa?... I cal advertir que la norma mental³² advinguda posteriorment en el temps no és pas sempre la d'esfera més comprensiva. El Naturalisme és, per exemple, en aquet sentit, llastimosament inferior an el Romanticisme.

Talment així se relacionen l'Aristotelisme i el Platonisme. Plató comprèn i absol a Aristòtil, però Aristòtil no pot comprendre a Plató.

La vostra distinció inclosa en la carta peca no de falsa, però sí de poc inspirada. Té un aire fret, com de llibre didàctic. Sembla més aviat de un deixeble vostre que de vos mateix... I voleu dir que tenim necessitat de fer definicions? Jo havia somiat les nostres converses gaire bé sense ell[e]s... Fóra bonic quant després ens exigissin: «Però bé, què enteneu per això? què enteneu per això altre?», respondrer: «Nosaltres al parlar callarem de tantes coses ben enteses!»...

Precisament lo que distingeix als filòsofs dels expositors, mestres de filosofia, etc. és, entre moltes altres coses, això: entre els primers i sos llegidors hi ha tantes coses enteses!... En cambi entre els segons i sos llegidors sembla que tot estiga per entendre...

Pensava avui enviar-vos un fragment-tipo de les nostres converses, més no'l tinc llest encara.

Seguirem: avui pensava rebre carta vostra, mes no ha vingut. La espero

32. «norma mental»: lectura dubtosa.

aviat. Jo aquesta no l'acabo la interrompo. És vergonyós qu'encara no parlem de Catalunya!

Adéu.

Ors

3

Barcelona, 20 agost [1904]³³

Vives amic: Suposo que a hores d'ara ja haureu rebut la meva carta anterior, que'm sembla, pel text de la vostra darrera, que, a l'escriurer aquesta, no habíau rebut encara. En aquesta darrera lletra meva vos parlo llargament de la qüestió de l'aristotelisme i el platonisme. No vos descuideu de dir-me si la heu rebuda, perquè si aixís no fos vos hauria de repetir quelcom de lo que allí vos deia.

També vos parlava de espiritistes, de filòsofs y mestres de filosofia i d'una pila de coses més. També vos deia que el dia abans (dimars de la setmana passada) havia enviat mos treballs an en Cristóbal, etc., i que jo no havia encara rebut cap notícia d'ell. Això avui, 20 d'agost, segueixo podent-ho dir. Ja vos dic jo que n'hi ha un tip. Ademés, pera comble de malhaurança, crec que ara me l'han ficat a la presó... *Dios salve a la Reina!*...

Crec que vos aneu convenent de la ineptitud de la correspondència escrita pera el fi de les nostres converses. Ens cal cercar pera elles un instrument ben efusiu. La efusió, potser més que la dialèctica, ha de ser la nostre font.

Això té un gra[n] valor en el criteri contemporani, fins dintre de lo exclusivament científic. Una de les notes més importants dels temps és la altíssima consideració qu'avui se dona a lo intuïtiu, signe característic de la gran revolució ideal a la que estem assistint. No fa gaire vaig llegir en una revista científica q[ue] en elogi d'un llibre que versaba sobre matèria tan concretament tècnica com *La folie et la thérapeutique* [sic], se deia que l'autor no havia fet obra experimentalment inductiva ni metafísicament deductiva, sinó q[ue] son treball era font d'intuition... Curiosa notació, en què'm sembla veurer el floreixement, fins en la mateixa bibliografia quotidiana i tècnica, de la renovació lliurement mística que comensà críticament Kant i predicaren efusivament Carlyle, Emerson y Schopenhauer, després de la cual les velles armes de l'arsenal dialèctic han restat insuficients fins per aquesta espècie de Guàrdia Civil de la república de les lletres que s'anomena crítica periodística.

Tan alt valor concedit actualment a la intuïció és natural conseqüència d'un fenomen de profunda significa[ció] que's realisa en el món modern. Parlo del caràcter cada dia més *central* que en el joc subordinat de valors humans va prene[n]t la Bellesa. Pot dir-se, per paradòxic qu'així sembli a alguns esperits: en cap temps com en el present la Bellesa ha estat tan propera al nucli de les preocupacions de les gents, ni la Estètica ha tingut tan ample esfera, ni s'és judicada tan important i sacerdotal la misió de l'artista. Me direu que no hi ha poble avui qu'arribi a lo que un dia Grècia. Sens dubte, més allí l'Art era producte natural i espontani. La preocupació de Bellesa era estranya, allí. Vegeu, pera confirmar-ho, com és inferior, en els pocs casos en què's presenta, la Estètica dels artistes grecs amb les seves obres. Sens dubte, gaire bé tots ells hagueren fet seu l'orgull d'Apeles perquè un dia, havent pintat uns raïms, resultaren tan fidel trasunte de la realitat qu'uns aucells, enganyats, s'arribaren a picar-los...³⁴ Aquest criteri mesquinament realista està molt lluny de ser el que dona valor d'immortalitat a les obres mestres de l'Art grec. Què té que veurer am el Laocont?³⁵

33. El contingut de la carta i la vinculació amb les anteriors evita qualsevol dubte a l'hora de fixar l'any en què va ser escrita.

34. Al·lusió al pintor grec Apelles (segle IV aC), sobre el qual han transcendit diverses anècdotes com la que aquí Ors dona a conèixer, cosa que ha convertit la seva pintura en model de classicisme realista.

35. Escena intensament dramàtica de l'*Eneida* en la qual el sacerdot Laocoon de Troia és ferit de mort durant el setge de la ciutat. Reproduïda en una pintura pompeiana clàssica i en una coneguda escultura de l'escola ròdia.

Com és d'alta, en cambi, i trascendent i universal la Estètica moderna! L'Art ha penetrat ja com en casa pròpia en tota esfera de pensament i activitat. Avui se diu d'un pensador, d'un historaire, d'un científic: «Sí, té un gran talent, una gran cultura, una gran laboriositat, però no és artista.» No és artista! Encara no fa un sigle qu'aital retret hauria mancat de sentit... Per què dir d'un pensador, d'un historaire, d'un científic que no és artista? És que deu ser-ho? Per què deu ser-ho?

Deu ser-ho perquè la ciència, en el sentit intelectualista de la paraula, és insuficient pera la visió plena de les coses. Sols l'artista arriba a esclairir-ne la pregona essència, la llur significació ideal i formalment universal, la música eterna, que és la font de la llur realitat actual. En una paraula, la llur vida. Sols l'artista pot esguardar (*intuere*) les coses i lo diví en elles.

Escriu Schleimarcher³⁶ [*sic*]: Suposem en front d'un arbre un home vulgar, un home de ciència i un artista. L'home veurà aquell arbre com a *dat*, és a dir, issolat i sense relació am l'univers; l'home de ciència el veurà com a *produït*, és a dir, genèricament en relació am tot lo demés emperò sense individualitat. Sols l'artista'l veurà al mateix temps com a *dat* i com a *produït*, alhora en sa idea eterna i en sa concreta existència actual.

Precisa dir i repetir amb insistència aquestes coses, sobre tot a Espanya —y també a Catalunya, que, per culpa entre altres d'en Torres y Bages, encara forma part d'Espanya— terres en [què] tan migrada influència logra la estètica en el viurer, en què tan hostil se manifesta a l'Art l'esperit general. Aquí és encara Ciència sinònim de *lourdeur*, aridesa, sequedat. Aquí tot treball científic que faci olor a art, que tinga escalf de passió, que sigui escrit no am la intel·ligència sola mes am l'esperit enter, que hagi viscut en la imaginació i d'aquest viurer conservi rastre, se fa immediatament sospitos. Aviat la sensatesa pública, entre rot i rot de la digestió de *El Criterio*, pronuncia fallo condemnatori al declarar que «tot això és molt bonic». La pedanteria tècnica amb un parell de sillogismes [...], o amb un parell d'estadístiques —que tan se val— el fa polç en un dir Jesús. La mandra general diu «*Requiescat*»... La diferència entre Espanya y Catalunya és que aquí hi cap la esperança perquè nosaltres, gràcies a Déu, encara som vius. Som, utilitzant pera ben distint efecte, una frase còmica d'una comèdia d'en Llanas «un mort que no-s trova gaire bé»...³⁷ Oh, d'aquest no trobar-nos gaire bé, que n'han sortit, que n'han sortiran de coses!

La trajèdia de Catalunya, sintetisada, és aquesta. A les derrereries de la Edat Mitjana Catalunya lluita amb Itàlia pera fer seu el Renaixement. Itàlia guanya. Catalunya, vençuda, perd tota força i voler. La uneixen am Castell[a]. I Catalunya, no podent rebèrer el Renaixement per Itàlia, el reb per Espanya, que és el vehícul menys apropiat pera el Renaixement. Comparint-se si no els pobles del Nord-amèrica qu'han rebut el pa espiritual del Renaixement de mà d'Inglaterra amb els de l'Amèrica espanyola, que l'han hagut de rebèrer d'Espanya. En els primers el Renaixement és eficaç: són imperialistes; són ells una continuació de la Història Universal; entren en l'heretatje de tota la tradició espiritual humana; Plató, els Gracos [*sic*], S. Pau, Dant, Leonardo de Vinci, Voltaire viuen en ells. Són, en una paraula, ciutadans de Roma. Els pobles de l'Amèrica meridional, en cambi, estan apartats d'aquesta Roma eterna. Són regionalistes, separatistes. Pensen en crear infames dialectes nous. No entren en la tradició universal. Si la història comensés ara, ells, en sa constitució espiritual més íntima, serien com són ara. Són bàrbares, en el sentit tècnic del mot.

Ara bé, Catalunya se trova (accidentalment perquè la seva essència íntima és ben altre) en un estat semblant. El Renaixement no ha vingut per a ella. I és grave que sense aquest precedent indispensable hagi vingut sobre d'ella la Revolució francesa (per la influència —inevitable— de França en els derrers temps).

36. Es refereix a Friedrich Schleiermacher, el teòleg i filòsof alemany de finals del segle XVIII i començaments del XIX. No oblidem que, partint d'un sistema d'influència kantiana, d'ell arrenca en part la restauració del platonisme, cosa que explica que la seva filosofia s'apropi a les preferències dorsianes. És difícil la identificació del raonament perquè la citació no és textual.

37. Escena XIX de l'acte primer de *Don Gonçalo o l'orgull del gec* (1891) d'Albert Llanas. Efectivament, la frase és utilitzada amb finalitat ben distinta, ja que en la comèdia costumista s'insereix en el context d'un malentès còmic entre els personatges.

Tenim, resumit, un dels pobles més aptes pera el Renaixement que no ha tingut Renaixement i sobre el que, en cambi, ha exercit influència la Revolució (amb tot son sèquit: romanticisme, nacionalisme, etc.). D'aqueixes tres fonts deriva el caòtic estat present.

Ara bé, *crec que l'obra esencial del Catalanisme d'ara consisteix en alimentar a Catalunya del pa espiritual del Renaixement. Quant en ella tingui el Renaixement tanta influència com la Revolució, Catalunya serà salva i serà victoriosa.*

Això del pa espiritual del Renaixement vol dir:

- a) Platonisme
- b) Heretjia
- c) Estetisme
- d) Imperialisme
- e) Centralisme
- f) Bona educació

El Platonisme, la Heretjia, l'Estetisme, l'Imperialisme, el Centralisme y Els Modos³⁸ han de salvar a Catalunya.

(No vos sembla qu'amb això ja teniu fixat els temes de sendas converses?)

Tenia avui paraules pera dir sobre l'Estetisme, i fins pensava fer un elogi, que en justícia se deu, an en Santiago Rusiñol (ja veyeu!), però ho deixarem pera un altre dia.³⁹ També hem de parlar molt d'una cosa que potser en aquesta carta no apar ben justificada, però que prou sabem vós i jo que és veritat. Me refereixo a allò que dic al comens de la pàgina anterior de que «la essència íntima de Catalunya és ben altre». Això, al menys pera la publicació de les converses ho debem justificar. Potser el camí més adequat pera fer-ho seria una comparació de Catalunya am Castella (sobre tot Castella-Bascònia) d'una banda i am França de l'altra.

Ara terminaré dient-vos una cosa. Sempre pera la constitució d'un Estat se fa indispensable la dominació d'uns elements sobre uns altres, convertits aixís en servils. L'ideal ig[u]alitari-federatiu, de concòrdia entre voluntats iguals i lliures que segueixen sent iguals i lliures després de la unió, és buit de sentit en la pràctica fins en la constitució de les societats més senzilles perquè tota organiscació imposa jerarquia i mai se forma cap entitat social nova sense que, de fet, hi hagi vencedor i vençuts. Aixís en Inglaterra els saxons dominen i els normands serveixen. En els Estats Units, malgrat la apariència igualitària, el Nord domina desde la guerra de la Seccesió al Sur. (El Nord imposa al Sur l'abolició de la esclavitut, qu-era bé nacional en aquest). L'imperi alemany és constituït per la dominació de Prússia (afrancesada, imperialista, militarista, materialista) sobre l'antiga ànima feudal, romàntica, somiadora, tradicionalista, representada darrerament per Baviera i sos últims reis de Carnestoltes/tràgic. La sumisió *voluntària* de Baviera a Prússia durant la guerra del 1870 és un moment de gran intensitat dramàtica...⁴⁰

Ara bé, ¿no sospiteu que la fórmula desitjable pera la ideal constitució definitiva de la nostra Gran Catalunya consistiria potser en què espiritualment la Marina fos la vencedora, la Montanya la vençuda?

Continuarem. Vives, adéu.

Eugeni Ors

Què m'aconselleu que faci am relació a lo del «Gráfico»? Vos sembla qu'insisteixi en enviar dibuixos a Madrid?

Nota: Allà ont, referint-me a la salvació de Catalunya parlo de Bona educació o de modos potser fóra millor posar-hi, en fórmula més àmplia, FRIVOLITAT.

38. Afegeix en nota: «Els modos al menos perquè potser ja és impossible ara, en el sigle xx, fer cortisanía».

39. Els textos d'Ors d'aquests primers anys no recullen enlloc l'elogi posposat. Com a màxim la menció a la seva «genial personalitat» en una nota sense títol del 1902 sobre el «Liliput artístic barceloní» («O. de R.» [ORS], «Auba», II, núm. 5-6, març-abril de 1902, p. 82).

40. Es refereix al tractat de Versalles del 1870 pel qual Lluís II, que uns anys més tard es veié obligat a renunciar a la corona, va haver d'acceptar d'entrar a formar part del Reich després d'haver estat aliat forçós de Prússia durant la guerra franco-prussiana.

Cadaqués, 18 setembre 1904

Estic estiuellant —una mica tard— a Cadaqués.⁴¹ I és aquest un poble que té una gran importància esperançadora pera el catalanisme.

Un dels Permanyers —no cap dels dos qui tenen nom sinó un de més petit que no figura—⁴² va tenir, segons m'han contat, un dia una frase de gran intuïció: —Al dia següent al de la independència de Catalunya —diu que va dir— esclataria la guerra civil entre els dos bandos: el de Vic i el de Cadaqués...— Jo no sé pas si en Permanyer volia personificar ben bé en aquestes dugues capitalisacions les dos tendències fonamentals, eternalment combatents de l'ànima catalana, mes estic ben convençut de que la personificació és encertada. Sobre tot per lo que respecta a Vic ho veig am plena evidència. Per lo que fa a Cadaqués, mig adquirint-ne la certitut.

Lo que convé —i això és una de les coses que fan més urgenta una renovació ideal de caràcter contradictori[i] i revolucionari dintre el camp del catalanisme— és que aquella guerra civil esclati ben abans de la independència de Catalunya i fins de qualsevol pas decisiu en aquest camí, ni tant sols en el de la determinació de la seva personalitat ideal. Això sobre tot pera ls qui tenim un altíssim interès en que l triomf de la guerra sia pera l bando qu'avui sembla tenir menos representació política en el Catalanisme, és a dir, el bando quina capitalitat mística és Cadaqués.

Aquesta és la única, vera, positiva i feconda divisió dintre del Catalanisme. Totes les que derrerament han torbat la pau del nostre camp polític resulten al costat d'ella vanes i mancades de signifi[ca]ció. Sovint en aquestes vanes divisions allò que vivament representava quiscun dels bandos era precisament lo contrari de lo que conceptualment semblava haber-se'n de deduhir... I crec que compendreu perfectament el perquè. Jo, per exemple, quines idees i temperament són estremadament radicals, m'he trobat sempre que s'ha concretat alguna d'aquelles divisions, per contradictori qu'això sembli a primera vista, obligat, amb obligació de sinceritat, a juntar-me més bé amb aquells qui la opinió pública calificava com a més transigents o reaccionaris. Aixís, entre «La Renaixença» i «La Veu de Catalunya», jo crec que ma consciència debia acostarme més a la darrera;⁴³ y que era ella també la que jo havia necessàriament d'escullir quant a son costat va dibuixar-se la tendència —aparentment més liberal— de «Joventut»...⁴⁴

Ara tinc alguna fe en què la eczió nescuda derrerament a la Lliga s'acosti en alguna manera a la realitat, concretí aproximadament la eternal oposició

41. Certament, és l'estiuell (vid. supra, nota 15) que inspirà anys més tard la *Verdadera historia de Lidia de Cadaqués* (1954) i que Enric Jardí, que aporta alguns detalls interessants sobre aquesta estada, no arriba a datar amb total seguretat (JARDÍ, *op. cit.*, ps. 46 i 306). La reelaboració literària fa que molts dels records puntuals que s'hi mencionen no siguin del tot fiables. Potser sí que és certa, però, la referència a la maleta plena de llibres amb què viatjava i entre els quals destacava una edició alemanya de les obres completes de Nietzsche. El text, com a mínim, ens serveix per delimitar l'estada des de principis de setembre fins als primers dies d'octubre. La visió del 1954 de la vila empordanesa, tot sigui dit, ja no és tan idealitzada.

42. Són els tres germans Permanyer i Ayats. Els dos que tenien nom, Joan Josep (dirigent de la Unió Catalanista i en aquells moments responsable de la Lliga Regionalista) i Ricard (primer president de la Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat i col·laborador de «La Renaixença»). El que possibilita la reflexió sobre la contraposició entre Vic i Cadaqués és el més petit dels tres: Lluís Permanyer. Francesc Cambó recorda la tertúlia que mantenia amb ells a la «Taula dels Savis» del Centre Escolar Catalanista a *Memòries (1876-1936)* (Barcelona 1981), p. 43.

43. Quan el 1899 aparegué «La Veu de Catalunya» com a diari, Eugeni d'Ors continuà col·laborant escadusserament a «La Renaixença» fins al 1900 (vid. Jordi CASTELLANOS, *Josep Pijoan i els orígens del Noucentisme*, «Els Marges», núm. 14, setembre de 1978, p. 36). A partir de llavors —al marge de l'aparició aïllada a «La Veu de Catalunya» de la narració *L'Arcis* el 29 de maig de 1899—, la col·laboració es decantà totalment cap al diari de la Lliga: *El rabadà* (31-XII-1902), *Sobre la futura «Escola Naval de Comers»* (10-II-1903), *La llegenda d'en Robert* (16-IV-1903) i *El futur congrés de Berna* (2-IX-1903).

44. La seva signatura no aparegué mai en cap dels números del setmanari.

entre Cadaqués i Vic, i pugua aixís resultar feconda pera Catalunya.⁴⁵ Per[hò] tinc també la convicció de que serà, al contrari, estèril i, com les anteriors, perduda pera la pàtria, sense un treball heroic de direcció pels qui poden fer-ho. Això és lo que determinà la oportunitat de la conferència de l'Alomar.⁴⁶ Això ha de fer [...] de treballs encara més elevats i conscients. La seva tendència, que pot semblar crudel als esperits cobards quan en realitat constitueix una obra altíssima d'Amor am valor suficient pera exigir el sacrifici i fins el martiri, és aquesta: la predicació de la guerra civil a Catalunya.

Es clar que no es tracta d'una guerra civil a sang i a foc. No us penseu, perxò: no-m disgustarien algunes clatellades. La moralitat d'aquesta lluita és la que, en frase de profunda significació predica el Brand d'Ibsen: «Aquí sóc a casa. I en la meua casa és ont dec combàtrer.» I ara que parlem del Brand, deixeu-me copiar unes paraules que inclouen el secret del perquè jo —no sé si definitivament puc dir nosaltres— me crec en la obligació de combàtrer, fins personalment i tot, al que ara ve a ser com el definidor del dogma del catalanisme de Vic. Vull dir al bisbe Torras i Bages. Això que en lo polític aplico an aquest també puc dir-ho en lo ideal del Sr. D. Jaume Balmes y Urpià.⁴⁷

Diu Brand: «És aquest un home de la raça, am bons principis, bones intencions, i fins a la seva manera equitativu, treballador i generós. Mes pera el seu poble és una plaga. No hi ha alud ni inundació, ni hivern tempestuós, ni fam, ni epidèmia que causin tan mal com aquest home amb la seva manera d'obrar quotidiana. Una catàstrofe no més ens treu la vida. Més ell... ¡Quants pensaments aniquilats, quantes voluntats fortes abatudes, quants accents vigorosos ofegats per la seva ànima petita i sense halè!... Quants somriurers dels llabis del poble, quants goigs i sobresalts sublims haurien pogut convertir-se en acció si aquest home no ho hagués inutilisat!»

De pas, una altra cita del *Brand*. Discuteix Brand am l'home de la raça a què's refereix l'anterior invectiva, i aquest li parla dels progressos qu'ha fet el poble:

«—Per totes bandes s'han obert carreteres i construït ponts.

—Escepte entre la vida i la fe— respon Brand.

—S'han unit els fiords als ventisquers.

—Però no la idea a la acció.»⁴⁸

Aquests *ponts* entre la vida i la fe, entre la idea i la acció, són precisament

45. Dos mesos més tard Ors collaborava ja en el primer número (12-XI-1904) d'«El Poble Català», l'òrgan dels escindits, i ho féu assíduament fins que el setmanari esdevingué diari (1 de maig de 1906).

46. *Vid. supra*, nota 20.

47. Posteriorment, al llarg de la seva obra les al·lusions d'Ors a Torras i Bages i Jaume Balmes són sempre més moderades que no les que trobem en diversos moments d'aquesta correspondència. Sobre el primer vegeu, per exemple, la glosa *L'intellectual*, apareguda l'onze de febrer de 1916 a «La Veu de Catalunya», en la qual —amb el relaxament que suposa un article necrològic— es parla, aplicat al bisbe, de «la força d'un desig de perfecció racional». Segons Josep M. Capdevila, Torras i Bages era recelós amb Xènius, però no fou mai una oposició directa (CAPDEVILA, *op. cit.*, p. 7). Quant a Jaume Balmes, el debat és una mica més ampli i matisat, potser a causa de la condició de filòsofs d'ambdós. Mai, però, no arriba a qualificar-lo de la manera com ho fa aquí. El ventall d'opinions va des de la coneguda frase «ningú que hagi llegit *El Criterio* de Balmes ha arribat al Pol Austral», apareguda el mateix 1904 a «Universitat Catalana», fins als elogis del *Glosari* del 1910 —l'ortodòxia de «La Veu de Catalunya» no li permetia parlar-ne malament (*vid. carta número 16 a Jordi CASTELLANOS (ed.), Cartes d'Eugeni d'Ors a Raimon Casellas*, «Els Marges», número 22-23, maig-setembre de 1981, p. 89)— en qualificar-lo com a «gran sacerdot de Vic» (*Obra catalana*, pàgines 1.469-1.470), passant per la crítica com a filòsof nacional però l'acceptació com a publicista d'*Experiments d'un congressista*, «Catalunya», I, núm. 3 (15-II-1903), ps. 126-129, o l'argumentació en favor de la substitució de la tradicional «lògica defensiva» catalana, el màxim representant de la qual seria precisament Balmes, per una nova «lògica agressiva» «que incorpore a nuestra idealidad nuevos mundos» (*Habla Eugenio d'Ors*, «La Cataluña», II, núm. 19, 8-II-1908, p. 93).

48. Les tres citacions del *Brand* (1866) de Henrik Ibsen són del tercer acte, extretes de la discussió entre Brand, sacerdot de la seva pròpia religió i típic personatge ibsenià, i el batlle del poble on actua, el qual no accepta el tipus de transformació social i regeneració exaltada que li proposa el protagonista i prefereix cenyir-se a uns models de comportament social rurals i tradicionals. La segona citació, darrera en l'ordre de col·locació en el llibre, és el monòleg de Brand una vegada el seu antagonista ja ha desaparegut d'escena. És significatiu que Ors il·lustri la seva reflexió precisament amb un autor com Ibsen. El mateix 1904 ja en parla com «una de les manifestacions més típiques de la conciença moderna» («XÈNIUS» [ORS], «*Espectres*» a Toledo, «El Poble Català», I, núm. 4, 3-XI-1904, p. 2).

els que cal bastir a Catalunya. Potser el problema d'una política definitiva catalanista té per base la solució del següent: trobar la *lògica* de la creixença industrial i mercantil de Catalunya al segle XIX. Vista en conjunt la vida catalana del segle XIX ha patit d'inconsciència, de separació entre la intel·ligència i l'acció, que, buida de intel·ligència, ha resultat per això mateix disgregada, sense ritme, bàrbara,⁴⁹ com polçaguera sense cohesió que el vent s'emporta, com s'emportaria per la mateixa causa aquella poesia de paraules vives enpescada per en Maragall.

La ventatja del Catalanisme de Cadaqués és que dintre d'ell la renaixença tota de Catalunya, el bateig romàntic de son començament, la creixença de la indústria, en Güell, la expansió comercial, Barcelona, en Rius y Taulet, la Exposició Universal, La Biblioteca Arús, els [...], el Manicomí de l'Hospital, «L'Avenc», el modernisme, la estàtua del Greco, l'*Edip Rei* al Novedats,⁵⁰ els museus del Parc, en Puig i Cadafalc, en Pompeyus Gener, el «Pèl i Ploma»,⁵¹ les rotatives de «La Veu», la Wagneriana, la candidatura i promeses electorals d'en Cases-Carbó, tot resulta perfectament lògic i sistematitzat, en[car]a que sia a posteriori. En cambi, com explicar tot això am *La Tradició Catalana*?

És curiós observar això: el Catalanisme de Vic, que és l'actualment predominant a Catalunya, representaria si s'implantés la condemna de la vida catalana moderna. El catalanisme de Cadaqués representa, en cambi, la dignificació conscient de la vida moderna catalana en lo que té de més fresc i sa i elevat; i de més a més la predicació d'una expansió i creixement futurs.

Visca, doncs, el Catalanisme de Cadaqués!

(Ey, entenem-nos: vull dir el Catalanisme de Cadaqués *sempre que sigui centralitzat a Barcelona*. Ja sabem que el centralisme entra en la recepta detallada pera la salvació de Catalunya).

En una altre carta demostraré la següent tesis: Cadaqués és platònic. Per què? Perquè el platonisme és necessari pera l'*esperit públic* (com aquest ho és pera l'Imperialisme) i Cadaqués té esperit públic: ni més ni menys qu'una República pagana.

República! Quina paraula tan hermosa! També haig de parlar d'això altre dia.

Perdoneu que aquesta carta, escrita en un estat sentimental especialíssim, sia també, com la vida catalana, disgregada, sense ritme, bàrbara.

Al fer-la he sentit agrement que m sortia aixís, i vós sentireu la mateixa agror en la lectura. Mes vós sabreu aprofitar-ne els elements bons i —imperialment— incorporar-los a la civilització, o sigui, al ritme.

Eugeni Ors

5

Amic Vives:⁵² Necessitaria aquest vespre —per una d'aquelles urgències periodístiques— els contes de Grimm i la traducció catalana del «Hänsel etc.» de Maragall. Si-ls teniu, feu-me el favor de deixar-me'ls apartats que jo més tard els vindré a buscar.⁵³

Gràcies

Ors

Tornables tot seguit.

49. Afegeix en nota: «En el sentit tècnic que té el mot en mon sistema d'Imperialisme».

50. *Edip Rei* de Sòfocles va ser representat al teatre Novetats de Barcelona el 10 i 17 de març de 1903 pel Teatre Intim d'Adrià Gual. Josep-Enric Ors, Jaume Pahissa, Carles Capdevila, Xavier Viura i el mateix Eugeni d'Ors, amb la coordinació de Josep Pujol i Brull, s'encarregaren de la traducció a partir d'una versió francesa adaptada (vid. Francesc CURER, *Història del teatre català*, Barcelona 1967, p. 362).

51. Ors hi havia participat durant el 1901 i el 1902 amb diversos textos literaris i articles.

52. El contingut de la carta permet datar-la a Madrid a finals de juliol o principis d'agost de 1905. Segons Enric Jardí (*op. cit.*, ps. 53-54), Ors arribà a Madrid a principis d'estiu d'aquell any i en el moment d'escriure la carta encara hi era. Ho demostra el fet que el 5 d'agost de 1905 publicqués a «La Veu de Catalunya» una de les seves *Cròniques de Madrid*. Per la seva banda, Vives havia passat a Barcelona una bona part dels mesos de juny i juliol d'aquell any a causa de l'èxit de *Bohemios* després de l'estrena barcelonina del 23 d'abril, però en el moment de redactar la carta ja havia d'haver retornat a Madrid.

53. La urgència periodística en qüestió no és altra que un *Reportatge de Xènius* titulat *El conte de Ton y Guida*, aparegut a «El Poble Català», II, núm. 39 (5-VIII-1905), p. 1.

Amic Vives:⁵⁴ Les hores bones de trovar an en Romeo⁵⁵ són al matí y de 3 a 5 o 6 de la tarda, que són les hores més segures. A la nit no és segur que hi sigui. Per això us hi estat esperant a la Maison fins ara, però ara se m'ha ocorregut que dades les circumstàncies potser fóra encara millor que vós el vegéssiu sense mi, dient que ja sóch a París y lo que desitjo y fent lliurement el meu bombo sense l'embaràs de la meva presència y facilitant tot lo possible el bon resultat, dient que jo acàs m'avindria a cobrar bastant menys que els altres, o a no cobrar els primers articles, etc. Vós mateix, com us sembli, que segurament ho fareu millor que jo.⁵⁶

Si hi aneu avuy mateix, deixeu-me algun mot en el bar de la Comèdia, per on jo passaré abans de sopar.

Mercès i maneu

L'Ors

París, 3 juliol 1906⁵⁷

Vives amic: Avuy no puc parlar-vos de platonismes, de mon platonisme. Lo aristotèlic, llargament despreciat per mi m'empunya ara i m'agarrota... Vós teniu prou imaginació pera comprendre com ne sofreixo. No vull insistir sobre això. Som dandis o no som dandis.

Bref, el meu cas és el següent. Sabeu que tinc el pensament de casar-me a primers d'octubre. Recordeu acàs també que jo us he dit alguna volta que complia ma major edat a les derrerries de setembre, el dia 28 justament. Al entrar jo en la meva major edat me toca cobrar en concepte de herència de la meva mare morta 2000\$,⁵⁸ que haig d'emplear en els gastos del meu matrimoni. Però, en relació ab la data fixada pera aquest, la data en què entro en possessió de la meva herència és ben tard. Com que penso viure a París, resulta que quan baixi a Barcelona pera casar-me tinch ja que tenir la casa llogada y parada. Y, com que a París les cases no-s lloguen més que a trimestres regulars (és a dir, de 15 janer a 15 abril, de 15 d'abril a juliol, etc.), me veig obligat a tenir llogada la meva abans del 15 juliol baix pena de no poder-la llogar fins al 15 octubre. Y ab això y guarnir-la, passar completament aquest mes, ab incompliment conseqüent de mos plans matrimonials, cosa en les meves circumstàncies no solament desagradable sinó (cadascú se sab lo seu, oi?) perillosa.

En aquesta situació lo lògic y natural era que'l meu pare m'hagués adelantat els diners que també m'ha de dar al setembre. Però'l meu pare, quina situació envers mi us és ja coneguda,⁵⁹ s'ha negat rodonament a les meves repetides instàncies. La seva darrera carta, rebuda per mi ahir, no-m deixa lloch a esperar res.

54. Carta escrita en un full que du imprès l'encapçalament *Maison Dorée, Madrid, Teléfono 1890*. Si tenim en comte el contingut de la missiva i el fet que Ors viatjà a París com a corresponal de «La Veü de Catalunya» a finals de maig de 1906, sembla encertat suposar que va ser escrita poc abans d'aquesta data. La Maison Dorée del carrer d'Alcalá era un local freqüentat per molts dels catalans residents a Madrid i, possiblement, un dels llocs de contacte entre Ors i Vives quan coincidien a la capital, ja que, segons explica Francesc Pujols a les seves memòries, «una de les tertúlies de la Maison Dorée era presidida pel mestre Amadeu Vives, que aleshores ja començava a guanyar molts diners (A. BLADÉ DESUMVILA [ed.], *Francesc Pujols per ell mateix*, Barcelona 1967, p. 147).

55. Es refereix a Leopoldo Romeo Sanz, que entre el 1903 i el 1906 havia estat redactor en cap del diari de Madrid «La Correspondencia de España» i que a partir d'aquell any n'assumí la direcció fins al 1922 (*vid. LÓPEZ ZUAZO, op. cit.*). Segons Eugeni Xammar, amb els seus articles «feia tronar i ploure al petit món de la política madrilenya» (Eugeni XAMMAR, *Seixanta anys d'anar pel món*, Barcelona 1974, p. 215), cosa que explica que fos una de les figures més influents del periodisme local del moment i, per tant, un altre bon valedor per a les necessitats d'Ors.

56. A la vista de la nota anterior sembla plausible creure que Ors volia colaborar precisament a «La Correspondencia de España». Caldria comprovar si la participació va arribar a fer-se efectiva.

57. Ors residia a París des de finals de maig de 1906 (*vid. supra*, nota 54).

58. Era orfe de mare des de catorze anys.

59. No sabem exactament a quina situació es refereix, però no costa gaire adonar-se que, almenys en aquell moment, la relació entre pare i fill no era satisfactòria.

Aixís no-m queda més recurs que demanar etmatllevats els diners que necesito. Y per això no més puch recorre a dos fonts: l'amistat o la usura. Aquesta última hauria de ser, dada la meva condició de menor edat y malgrat la garantia de mon heretatje pròxim, formidable. Ademés en algun terrenno qu-hi tantejat aquí per aquest cantó he trovat serioses dificultats per ma extrangeria.

...Sé que aquestes coses no s'han de dir y que quan se capten calers de l'amistat s'ha de presentar l'afer com si lo primer que s'hagués ocorregut fos el recorre a ella, però jo crech dever ser sincer i dir-vos lo que he intentat abans de a vós recorre.

Perquè a vós recorro, ja ho heu endevinat. Necesitaria, abans del dia 15 (tan abans com pogués ser pera aixís poguer tenir temps de buscar casa) la cantitat de 7.500 franchs, és a dir, al cambi d'ara, unes 8.250 pesetes. Aquets quartos estaria en condició de tornar-los el mes de octubre, en un sol plasso, ab el[s] béns que haig de cobrar en herència y que són are en depòsit judicial car el meu pare no més té d'ells l'usdefruyt.

Si vós no-m poguéssiu deixar personalment els diners, crech que no us fóra dificil trovar-me prestamista. Crech que pera ells l'afer no seria del tot dolent al deixar-me això, y sempre és més fácil y més còmoda un prestamista de Madrid que un de Paris, apart de la influència que pera decidir-lo y lograr-me el préstam en bones condicions tindrà segurament la vostra intervenció personal... No oblido al fer-vos aquest encàrrech com ha de ser-vos molest dada la vostra situació actual y els mals de cap que us deuen portar naturalment els negocis en què esteu ficat.⁶⁰ Però no deixo de contar també ab les ventatjes que pot tenir aquesta posició vostra a Madrid pera obtenir-me lo que jo necesito. En fi, a vós encomano l'assumte. No cal qu-us encareixi el favor que-m fareu. Y, demanant favor sobre favor, voldria pregar-vos que-m déssiu tan aviat com fos possible —telegràficament si aixís convingués— resposta a l'assumte. perquè ja veyeu que-l temps m'apremia y ja comprendreu que tot esperant la vostra resposta jo no deixaré, en previsió de que no poguéssiu complaure'm, alguns passos en què cessaria tot seguit me déssiu solució favorable o esperances d'ella.⁶¹

La meva adreça a París és: 43, *Boulevard St. Michel*. En aquest recó-m teniu pera lo que us convingui. Però lo que us convingui de material, que pera lo ideal estich interinament fora d'ús. Els temps són pera mi difícils. No crech que abans del 1906⁶² me pugui permetre tenir idees.

Adéu, Vives. Saludeu a la vostra senyora y feu un petó al vostre nano, que suposo bo, de part del vostre amic qu-us abraça.⁶³

Ors

60. Amadeu Vives i el seu amic Vicent Lleó, també compositor, estaven embrancats en el que s'anomenà el «trust teatral», negoci que consistia en l'arrendament de dos teatres madrilenys —el Cómico i el de la Zarzuela— per tal d'omplir les butxaques dels promotors i promoure la comèdia en el primer i la sarsuela i l'opereta en el segon (vid. HERNÁNDEZ, *op. cit.*, ps. 177-180). El problema més gran de l'empresa era precisament de diners, cosa que explica la justificació de la carta.

61. No sabem si Vives complagué la petició econòmica perquè l'epistolari queda tallat aquí. A part els negocis esmentats a la nota anterior, tots els biògrafs del músic coincideixen a afirmar que a partir de l'estrena de *Bohemios* (1904) els seus ingressos foren considerables. Segons Rafael Moragas —la dada és orientativa però no del tot fiable a causa de l'enemistat entre els dos músics—, *Bohemios* li proporcionà 50.000 duros en un sol any (A. BLADÉ I DESUMVILA, *El senyor Moragas «Moraguetes»*, Barcelona 1970, p. 89). No oblidem, d'altra banda, que Vives era ben conscient de què suposava haver de pidolar diners, perquè, abans del salt cap a Madrid, se n'havia fet un fart (Sobre aquesta qüestió vid. Jordi CASTELLANOS, *Raimon Casellas i el modernisme*, vol. I, Barcelona 1983, p. 247, o Ambrosi CARRION, *Amadeu Vives. La vida. L'obra. L'anècdota. La mort*, Barcelona s. a. [1933?]). Això és el que explica que, paral·lelament a Eugeni d'Ors, molta gent li demanés ajut (vid. *supra*, nota 12, pel que fa al cas Marquina). Explica Josep Pla que «quan començà a tenir diners la gent li demanà tantes coses, tants favors [...] que s'hagué de posar en guàrdia» (Josep PLA, *La imatge física del mestre Amadeu Vives*, dins *Obra completa, volum XXXIII: El passat imperfecte*, Barcelona 1977, p. 547).

62. La carta no ofereix cap problema de datació. Possiblement escriu 1906 en lloc de 1907, o vol expressar que no tindrà més idees abans no s'acabi l'any en curs.

63. Tal i com havia previst, Ors es casà a Barcelona a primers d'octubre de 1906 amb Maria Pérez i Peix. Així s'indica a «La Veu de Catalunya» en nota del dia 11 d'aquell mes. No sabem, però, si en casar-se havia llogat o no la casa, perquè no tenim constància de la seva adreça fins al febrer de 1907 (carrer Jasmins número 11 bis) i sembla que s'hi instal·là tot just el mes anterior. Sobre aquest tema, vid. Jordi CASTELLANOS (ed.), *Cartes*, p. 82, nota 11.